

KATHY-HORVÁTH LAJOS

A magyarországi cigányság helyzete vidéken

Ma, több mint húsz évvel a rendszerváltás után, nem lehet szó nélkül elmenni az előzmények mellett, ha kicsit is szeretnénk érteni, hogy a cigányság mai helyzete hogyan alakult ki. Egy állítással kell kezdenem: jó két évtizeddel ezelőtt nem volt ekkora feszültség a cigány lakosság és a többségi társadalom között Magyarországon. Természetesen abban az időben sem éltek jól a cigányok. Társadalmi értelemben a viselkedésük – amelyet annyiszor szoktak kritizálni – se volt se jobb, se rosszabb, mint manapság. Különböző szervezetek most úgy gondolják, hogy fel kell lépni a cigányok ellen. Az utóbbi időben főleg vidéken sűrűsödtek a tiltakozó felvonulások.

Mi változott?

Ha több száz évre tekintünk vissza a magyar történelemben, akkor azt láthatjuk, hogy a cigányság mindig is a magyar társadalom periferiáján élt. Többségük vándorló életmódot folytatott, és az adott korszak különböző szakmáit művelte, melyekkel részben szolgáltatást nyújtott a vidéki lakoságnak (zenészek, patkókovácsok, teknővájók, kosárfonók stb.), részben pedig a természet által nyújtott forrásokból tartotta fent magát. Kisebbségük letelepedett, mint a zenészek, de a többségük a vándorló életformát tartotta fent. Gazdaságilag önfenntartók voltak, de a zenészek kivételével jobbára nagyon alacsony életszínvonalon éltek, és hol több, hol kevesebb összeütközésük volt a többségi társadalommal.

Feljegyzések vannak arról, hogy – társadalmi státusaiknak megfelelően – a magyar társadalom honvédő harcaiban is részt vettek (például: 1552-ben Eger várának az ostrománál, Rákóczi- és az 1848-as szabadságharcokban), közlemúltunkban Marosvásárhelyen 1990 márciusában a magyarokat védték meg egy etnikai összetűzésben.

A cigányságot nem lehet és nem is szabad monolit egységnek tekinteni. Így nem lehet a társadalmi problémáik megoldását sem egy kaptafára felhúzni. A cigányság tagolt, nem egy kultúrájú, egy nyelvű, egy szokású népesség, még akkor sem, ha sok esetben nagyon hasonlók is. A cigánysághoz alapvetően két szemlélettel szokás közelíteni: az egyik az archaikus naivitás, a másik pedig merő rosszindulat. A gondjaik megoldására kísérletet tevő intézkedések jobbára e szemléletek valamilyen egyvelegéből kerekednek ki. Ami leginkább jellemzi a megoldások folyamatosságát: az a türelmetlenség. A meghozott intézkedéseket a cigányság már csak elszenvadni tudja, pedig egy jól előkészített intézkedéssorozat, szerencsés esetben, akár hasznos is lehetne. Ma már ugyan több szervezet létezik arra, hogy képviseljék érdekeiket, de a törekvések eredményessége mind a mai napig kétséges. Ennek oka az objektív hátráltató tényezők mellett az is, hogy a cigányság kultúrája rétegenként eltérő. Különösen családok szintjén, a családfők vezetésével testesül meg az érdekvédő képességük. Családokon akár több száz főt is kell érteni. Ezért nehéz a cigányság érdekeit hatékonyan védő és egységes szervezeti struktúrát létrehozni.

A cigányság mai alapvető problémáit az okozza, hogy nem voltak képesek kellő hatékonysággal igazodni az ország II. világháborút követő társadalmi és gazdasági változá-

saihoz. Magyarország lakossága alapvetően vidéken élt, és a mezőgazdaságban dolgozott alacsony szintű ipari fejlettség mellett. Az ötvenes években a politika a nehézipart és az építőipart futtatta fel, a magyar társadalom tömegesen vált vidékiből városi lakossá, vagy kétféle életmódot folytatott (tehát városban dolgozott, és vidéken lakott). A cigányság jelentős része is elvesztette a hagyományos életformáját, illetve az öfenntartó képességét. A hagyományos szakmáiból való megélhetőség lassan felszámolódott. A cigányság jelentős létszámában áramlott be az mezőgazdaságba, illetve az iparba. Itt alacsony szintű szakmai végzettséget igénylő tevékenységeket láttak el. A rendszerváltással bekövetkező gazdasági szerkezet átalakulásával állásaikat elvesztették. Akkoriban a „szociálisan érzékeny” kormányzatok a gazdasági és társadalmi feszültségeket a szociális ellátórendszerben kívánták kezelni vagy legalábbis csökkenteni. A magyar társadalom számára nem válhatott világossá, hogy milyen súlyú és egyre növekvő szociális kihívással kell szembenéznie. Az 1989-es rendszerváltástól 2008-ig jobbra olyan társadalmi rétegek kerültek be a szociálisellátó-rendszerbe, akikre rá lehetett fogni, hogy a saját hibájukból kerültek oda tömegesen. 2008-ig el lehetett mondani, hogy aki akar, az tud munkát találni, és fenn tudja tartani a gazdasági öfenntartó képességét.

A 2008-as hitelválság következményeként a kormányzatnak rá kellett döbbsennie, hogy már nem kapja meg az állam működéséhez szükséges hiteleket, ezért az állami költségvetést hozzá kell igazítani a bevételekhez. A rendszerváltás óta amúgy is folyamatos deregulációkat hajtottak végre, és reformokra hivatkozva folyamatosan csökkentették az állami szerepvállalást a társadalmi kérdések kezelésében. Ezzel párhuzamosan csökkentették a lakosság számára nyújtott állami szolgáltatások mennyiségét és színvonalát. A társadalmi-gazdasági problémák kezelésére 2010-ig nem sikerült megtalálni a megfelelő ellátást. Az addigi kormányzatoknak csak az összeomlást sikerült elkerülniük. A 2010-ben hatalomra került új kormányzatnak mindenféleképpen új szemléletet, új prioritásokat kellett megfogalmaznia, a rengeteg érdeksérelem ellenére is.

A magyar társadalom elszegényedett főleg vidéken, ott is az ország keleti, észak-keleti részein. A szociálisellátó-rendszerekkel pedig már nem lehetett kezelni a felgyülemelő problémákat. A változások a cigányság helyzetének romlásához sokszorosan járultak hozzá. Az elszegényedő többségi társadalom tűrőképessége is jelentősen csökkent. Az úgynevezett megélhetési bűnözést, amelynek mértéke nagyságrendekkel nagyobb lett a korábbi időkhöz képest, egyre kevésbé fogadja el, illetve tolerálja. Vidéken ez azt jelenti, hogyha ellopják a ház körül megtermelt kevéske javakat, akkor a saját kétkezi munkája válik semmivé, értelmetlenné a károsultaknak, akik szintén szegények, alacsony jövedelemszerző képességűek.

Ezek után ki csodálkozik azon, hogy egy jól körülírható, eltérő kultúrájú népcsoporttal szemben etnikai feszültségek keletkeznek?

Az elmúlt időszak eredményeként a cigányság gazdasági öfenntartó képességének a lehetősége is elveszett a történelmi múlt homályában. A cigányságtól olyan magatartási formát várnak el manapság, amely nagy, részük számára kulturálisan abszolút idegen. Több száz évre visszatekintve magatartásukra nem az volt jellemző, hogy általános iskolázottságukat emeljék, speciális képzettséget igénylő, korszerű szakmákat sajátítsanak el, mai szóhasználattal élve: a munkaerőpiacon versenyképes szakmákkal legyenek jelen. Az elmúlt száz évben több kísérlet zajlott arra nézve, hogy a cigányságot felzárkóztassák a mindenkor magyar társadalomhoz, vagy legalább közelebb hozzák ahhoz. Mária

Terézia idején cigánygyerekeket emeltek ki családi környezetükből, és helyezték el más-
 hol, a még vándorló életet folytató cigánycsaládokat letelepedésre kényszerítették. Ez
 a politika II. József idején is folytatódott. Természetesen mondanom se kell, hogy az
 érintettek részéről milyen ellenállás váltott ki. A II. világháború után az analfabetizmust
 próbálták felszámolni a cigányság körében. Az 1970–80-as években pedig a cigánytele-
 peket próbálták felszámolni, hogy lakásokat adtak a városokban újonnan épült panelhá-
 zakban. Budapestre is nagy létszámú cigányság áramlott vidékről több külső kerületbe,
 illetve a VIII. kerületbe, ahol már amúgy is jelentős létszámú muzsikusság lakott,
 akik zenéjükkel világhírré tettek szert, sok dicsőséget szerezve Magyarországnak.

A cigányság áttelepítése „jobb lakhatási életkörülmények közé” azt jelentette, hogy
 a „természetes” környezetükből kiemelték őket, és továbbiakban szociális problémáikkal
 az adott városokban, településeken élőket terhelték. Borítékolva a majdani társadalmi
 feszültségeket. A cigánytelepek felszámolásának a folyamata – elsősorban gazdasági erő-
 forrás híján – megszűnt. Sajnálatosan azt kell megállapítanunk, hogy a telep felszámolás
 nem hozott megoldást. Ezzel a szociális ellátásuk sem javult, és munkájuk sem kelet-
 kezett. Új környezetük sem volt rájuk felkészülve se gazdasági erőforrással, se szemé-
 lyi állománnyal.

A cigánytelepek szerves fejlődés folyamányaként jöttek létre a településeken vagy azok
 közelében. A helyi lakosság így-úgy, de elfogadta a jelenlétüket, még ha nyilvánvalóan
 terhükre is vannak, és nagyon örülnének a felszámolásuknak. Az eddigi tapasztalatokból
 kiindulva sokkal jobb megoldás volna, ha nem ezek felszámolására törekednének, hanem
 a helyi közösség bevonásával élhetővé tételükre. Erre vonatkozóan már történtek is kez-
 deti kísérletek.

Sok vidéki cigány házában járva szemmel látható a korábbi jobb létből való lecsúszás
 ténye. Különösen vidéken élő, valamikor jobb időket látott cigányzenész családokra, va-
 lamint korábban jó munkát végző cigányemberekre gondolok, sajnos az én ismeretségi
 körömből is. Ha adnának lehetőséget számukra, akkor nagy valószínűség szerint élnének
 is vele. A cigány közösségek is kivetik azon tagjaikat, akik a bűnözésből, illetve nem tisz-
 tességes úton gondolják az életvitelüket fenntartani, hiszen saját maguk is szenvednek az
 ilyen cigányoktól.

Mára a cigányság szinte minden csoportja, szinte minden rétege a szociálisellátó-rend-
 szerbe került, illetve a szigorítások miatt már abból is kikerült, ellátatlanul maradvá. Azt
 szokás mondani, hogyha tanulnának és szakmát szereznének, akkor lenne munkájuk. Az
 elmúlt húsz évben nagy létszámban végeztek el gimnáziumot, szereztek szakképzettséget,
 sokan kerültek be főiskolákra, egyetemekre, habár jobbára társadalomtudományi szakok-
 ra. Akár kialakult cigányértelmiségi rétegről is beszélhetnénk. Jelentős részüknek még
 nem sikerült megtalálnia a helyét a többségi társadalomban, és olyan önálló egzisztenci-
 áit teremtenie, mely nem az éppen aktuális politikai szélirányoktól függene. Az elmúlt
 időszakban több cigány család és elhíresült politikai képviselőik gondolták úgy, hogy eb-
 ből az országból menekülniük kell, és idegen országban vélik megtalálni a lelki és anya-
 gi biztonságukat. Tudjuk, az élet sehol sem egyszerű. A média felkapta ezeket az embere-
 ket. A konkrét eseteket látva azért felvetődik a kérdés, hogy ők a társadalomnak
 szükséges végzettségűek voltak-e? A tudás, melyet megszereztek, elegendő-e az értelmi-
 ségi státus betöltéséhez? Az ehhez szükséges készségeket megszerezték-e, és alkalmazni
 tudták-e?

A cigányság mindig is tanultnak tekintett rétege, a muzsikások nagy része is a szociálisellátó-rendszerbe került vidéken és a nagyvárosokban egyaránt. Ennek oka a korábban már említett elszegényedési folyamat, illetve a szórakozási szokások jelentős változása. Régen az emberek az éttermekben, kocsmákban szórakoztak élőzenére, melyet jobbra cigányzenészek szolgáltattak. A mai fiatalság diszkóba jár, és gépezetre szórakozik, már aki megengedheti magának. A hagyományos cigányzenészeknek úgy lehetne piackonform támogatással segíteni, hogy azokban az éttermekben, ahol hagyománya volt a cigányzenének, ott állítsák vissza ezt a szolgáltatást. Ezt hungaricumként is népszerűsíteni lehetne, így visszaadható lenne a szakma becsülete, s esély volna e sajátos szórakoztatási forma fenntartására. Jelentős idegenforgalmat is vonzhatna. Általa a vidéki cigányzenész-kultúra feléledne, és tisztességes megélhetést nyújtana művelői számára. A különböző televíziócsatornák vetélkedői is mutatják, hogy a mai fiatal cigányok között is sok a zenei tehetség. Nagyon sok tálentumos, sikeres és példamutatóan élő cigányszármazású ember él közöttünk, akik nem jelennek meg a tömegkommunikációban a súlyuknak megfelelően. Sokukra egyébként a közvélemény már nem is cigányként tekint. Nem ezért szeretik őket, hanem a teljesítményük tisztelete adja meg a tekintélyüket. A példák mutatják, hogy ahol érvényesülnek a megfelelő feltételek, ott akár nagyon hátrányos társadalmi helyzetből is ki lehet emelkedni.

Az elmúlt húsz évben is jelentős állami erőforrásokat szántak a cigányság felzárkóztatására. Sajnos a jelen állapotokra tekintve úgy fest a kép, mintha egy feneketlen hordóba öntötték volna azt a rengeteg pénzt. Az akkori források egy része a szabályozásoknak megfelelően nem érkezhett el az érintettekhez. Az alulfinanszírozott intézményi struktúra nem tételes elszámolási kötelezettséggel kapta meg a támogatást, azt a vezetők más fontos költségvetési lyukak befoltására fordították.

Meggyőződésem, hogy az állam megfelelő alrendszerének feladata a magyar társadalom összetartó erejének az erősítése. Támogatnia kell a helyi közösségek fejlesztését. Segítenie kell – a gyenge jövedelemszerző képességből adódó szegénység és más ezzel összefüggő hátrányok miatt – a társadalomból való kiszorulás és a hátrányos helyzet generációs továbbörökítésének elkerülése érdekében végzett munkát. A leghátrányosabb helyzetben élők komplex felzárkóztatásán, sajátos problémáik megoldásán keresztül, a gyermekeik esélyeinek növelése, társadalmi és munkaerő-piaci integrációjuk nélkül nem képzelhető el eredményes fejlesztés semmilyen területen. A fejlesztések biztosítsák a szolgáltatások átláthatóságát, minőségének javítását, enyhítsék a szolgáltatásokhoz való hozzáférés bonyolultságát. El kell érniük, hogy az önszerveződés, a közösségi szemlélet kialakuljon, és ezáltal a helyi civil társadalom megerősödjön. Ezzel párhuzamosan ki kell hatniuk, az interszektoralis és szakmai közti együttműködések, fejlődésére a helyi szereplők között. A fejlesztések nem mehetnek végbe a helyi közösségek bevonása nélkül. Velük már a tervezés fázisában szükséges az egyeztetés, hiszen az ötleteknek nem írászatok mögött kell születniük, hanem a tényekre, a valóságos igényekre kell támaszkodniuk.

A roma lakosság tekintetében legfontosabb a gyermekek és fiatalok integrációs esélyeinek növelése. El kell érni, hogy az egyéni és társas kompetenciáik növekedjenek. A készségüknek megfelelő preventív és intervenciós célú programokat kell alkalmazni, amelyek kompenzálják a hátrányaikat. Például csökkentik a devianciáikat, mérséklik vagy megakadályozzák a depriváció ciklikus újratermelődését. Könnyebbé válik a társadalmi és családi szocializációjuk. Az iskolai karrierjük sikeresebb, a munka világára való felké-

szülésük eredményes lesz. Érdeklődővé kell válnának a saját sorsuk iránt – így erősödhet társadalmi hovatartozás-tudatuk. Forrásokat kell teremteni a projekteket megvalósító szervezetek számára, a helyi társadalomépítő programok, közösségi szolgáltatások megvalósításához szükséges működési feltételek, kapacitások kialakítására, valamint a forrás-bevonó képességük növelésére. A foglalkoztatási programoknak a helyi munkaerő-piaci kereslet-kínálati viszonyokhoz kell hogy igazodjon. Céljuk a felnőttek kulcskompetencia-fejlesztése. Eredménynek csak azt lehet tekinteni, ha a célcsoport tagjai tartósan képesek lesznek elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon.

Egyetértve és ide idézve a kormány *Nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia* című anyagában is megfogalmazott szemléletváltásával, ahogy a cigányság társadalmi problémájának a megoldásához közelíteni kell: „Tudatosan kívánjuk tehát fenntartani azt a kétirányú megközelítést, mely egyszerre küzd a nem csak a romákat sújtó elszegényedés ellen, miközben figyelemmel kíséri, ha kell, speciális, antidiszkriminációs programokkal is a romák helyzetének alakulását.

Húsz évvel a parlamenti demokrácia újbóli megszületése után ez az ügy Magyarország hitelességi kérdése is. Nem fogadhatjuk el azt az állapotot, hogy a diktatúra az élet bármely területén többet nyújtson az állampolgároknak, mint a demokrácia. Hogyan tudná értékelné a polgári szabadságot az, akit a szociális leszakadás megakadályoz abban, hogy ezt a szabadságot élvezze?!

A kormány programjának „A cigányság körülményeinek javítása, társadalmi beilleszkedésének elősegítése” című fejezetében célként határozta meg, hogy a cigányság problémáit nemzeti ügyként s nem pusztán szegénypolitikaként kezeli. Ennek érdekében – igazodva a Nemzeti Roma Stratégiák 2020-ig tartó Unió keretrendszeréhez – a kormány célja tízéves időtávlatban meghatározni a szegénységben élők, köztük a romák társadalmi és munkaerő-piaci integrációja középtávú kihívásait, céljait és a szükséges beavatkozási irányokat.

A hatékony társadalmi felzárkózást szolgáló programok tervezéséhez és végrehajtásához szükséges a hazai cigányság helyzetének jobbítását szolgáló eddigi programok módszeres áttekintése, és a romák helyzetét érdemben javító cselekvési terv megalkotása is, mely egyszerre céloz meg minden szegénységben élőt, de külön nevesíti azokat a módszereket és intézkedéseket, melyek biztosítják a romák valóságos bevonását.

Ennek érdekében a kormány a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiával (a továbbiakban: Stratégia) egyidejűleg megtárgyalja a Stratégiához kapcsolódó, 2012–2014. évekre vonatkozó kormányzati intézkedési tervet, amely a gyermekek jólléte, az oktatás, a foglalkoztatás, az egészségügy, a lakhatás, valamint az érintettek bevonása, szemléletformálás és diszkrimináció elleni küzdelem területein határozza meg a konkrét feladatokat, felelősöket és határidőket.

Amint a kormányprogram több helyütt is rámutat, az elmúlt időszakban a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok problémáinak kezelése igen kevés eredményt hozott. Tovább nehezítette a sebezhető társadalmi csoportok helyzetét a gazdasági válság okozta romló munkaerő-piaci helyzet, valamint a szükséges – a szociális rendszereket is érintő – fiskális kiigazító intézkedések. Súlyosbodtak és élesebbé – olykor kifejezetten tragikusá – váltak azok a romákkal kapcsolatos konfliktusok, erőszakos cselekmények is, amelyek az egész magyar társadalmat megrázták és foglalkoztatják.

A szegénység, a társadalmi kohézió ügye – a gazdasági fejlődéssel szoros összefüggésben – az Európai Unió politikájában is egyre hangsúlyosabb. Az Unió 2020-ig megfo-

galmazott stratégiájában az öt fő cél egyike a szegénység és társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem, amelyet a gazdasági, foglalkoztatási politikákkal összhangban kell kezelni. Az uniós stratégia átfogó célja, hogy 20 millióval csökkenjen a szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők száma. Magyarország ehhez kapcsolódó vállalása mintegy félmillió ember kíségetése a szegénységből.

A magyar uniós elnökség, jelentős sikere hozzájárulásunk az uniós roma keretstratégia kialakításához.

A felzárkózás-politika a – szegénység szempontjából meghatározó – speciális problématerületi stratégiák (gyermekszegénységet, romaügyet, hátrányos helyzetű térségeket érintő stratégiák) integrálását, kiegészítését, egységes célrendszerben való kezelését kívánja előmozdítani, annak érdekében, hogy az ágazatközi megközelítések hatékonyabban érvényesüljenek. Ennek megfelelően a Stratégia integrálja a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia és a Roma Integráció Évtizede Program (RIEP) Stratégiai Terve megközelítését és céljait.

Azért is idéztem ezt a kormányzati anyagot, mivel az elmúlt évben cselekvésük ezen nyugodott, és a bevezetőjében található szövegrészt a mai gondolataimban csengenek vissza. Mennyire lehet ennek szellemét végrehajtani, amely alapvetően a vidéki cigányságról szól, az a szürke hétköznapok eredményes munkáján múlik, és sok-sok ember közös előítélet-mentes együttműködésén. A vidéki cigányság helyzetén jelentősen javítana, ha a megélhetésükhöz szükséges termőföldet kaphatnának valamilyen konstrukcióban. Hiszen sokuk dolgozott eddig is a mezőgazdaságban, és ma is szívesen dolgoznának, ha ezen feltételek megvalósulnának.

Az elmúlt évben a *Nemzeti társadalmi felzárkózási stratégiában* fogalmazottak szerint születtek pályázati kiírások, melyeknek forrásául EU-s alapok szolgáltak. Több vidéki cigányönkormányzat különböző pályázatának a megírásában működtek közre munkatársaim. Világossá vált számomra, hogy ha nem segítünk, a kistérségekben levő kapacitások sok helyen nem alkalmasak e források megszerzésére, fogadására és a programok levezénylésére. Tényleges tevékenységgel próbáltam példát mutatni arra, miként lehet a vidéki cigányságon segíteni. Ha ugyanis megkapnák a megfelelő erőforrásokat – itt a szellemiekre is gondolok –, akkor igen is van akarat, van elszántság, hogy a jelenlegi helyzetükből megpróbáljanak kivergődni. Nagyon sok visszahúzó tényezővel találkoztam, amelyek a helyi beidegződéseken és a lokális szervezeti érdekek szövevényére vezethető vissza. Elmondhatom, hogy általában a legkevesebb problémát maguk a helyi cigány közösségek jelentették. Természetesen nagyon sok segítő akarat is találkoztam.

A kormány által létrehozandó, országos hatáskörű roma intézményhez tartozhatna a feladat, hogy összekötő híd legyen a helyi cigány közösségek és a kormány, az önkormányzatok és a számukra biztosított lehetőségek között. Ezt a folyamatot hívatott erősíteni a „Világsátor”-projekt is, a helyi közösségek számára oktatási és kulturális feladatokat ellátva. Egyszer az egyik településen megkértek, hogy találjak kapcsolatot a helyi cigányközosséggel, mert a helyi kisebbségi önkormányzat tagjai valahogyan szétszéledtek. Bementem az első kocsmába, láttam, hogy bent ül egy cigány származásának tűnő ember, és issza a sörét. Megszólítottam és bemutatkoztam, mondtam, mi járatban vagyok. Kiderült, hogy a helyi cigány közösség tagja. Rögtön ki is mentünk a cigánytelepre. Ott hitetlenkedve fogadták, hogy a település művelődési házába hívom őket egy kulturális rendezvényre. Miután a családi nevem felmerült, sokan felkiáltottak, dehát

a családom jó néhány tagját ismerik, és most jut eszükbe, hisz' rólam is hallottak már. Na! Ezután már hittek nekem, és még inkább lelkesedtek a rendezvény iránt. Kiderült még, hogy van egy együttesük is, amely nagyon szépen zenél. Megbeszéltük, hogy mikor hazajönnek a munkából egy messzebb levő másik településről, akkor fel is lépnének ezen a rendezvényen. A következő alkalommal már otthon voltak az együttes tagjai, és megbeszéltük az időpontot. Nagyon izgultam, hányan jönnek el. A rendezvényen vagy kétszázan voltak jelen a település művelődési házában, ahol, mint elmondták, nem sokszor voltak még életükben. Természetesen a legkisebb fegyelmi probléma nélkül zajlott le a rendezvény.

Nehezen tudom azt az élményt elmondani, melyet akkor átéltem ott a rendezvény alatt. Akkor döbbsentem rá, hogy házhoz kell vinni a kultúrát. Meg is fogalmaztam egy tervet, amelynek ezt a címet adtam: *Házhoz megy a kultúra*. Az elképzelésem azon alapul, hogy a helyi közösségeknek meg lehessen mutatni profi színpadi technikai körülmények között az országos hírű sztárokat, példaképeket, és a helyi tehetségek is megmutathassák magukat profi körülmények között, hogy mindenki számára biztatást adjanak, érdemes küzdeni, mert lehet eredménye. Ezzel a projekttel – országos hatáskörű intézményi háttérrel – folyamatosan lehetne járni a vidéket, hogy időről időre örömmünnepet szerezhessünk a szürke hétköznapok után. A rendezvényt pedig össze lehet kötni oktatási, munkaügyi és egészségügyi felvilágosítással. Nagyon komplex társadalmi folyamatokat kell befolyásolni, és nagyon sok hátráltató tényezőt kell átvergődni, hogy az erőfeszítéseknek kimutatható, látható és érezhető eredménye legyen. A legkisebb eredmény is nagy sikernek lehet majd tekinteni, ha ezeket az erőfeszítéseket sikerül megvalósítani. A megfogalmazott feladatokat és célokat komplexen kell tekinteni és kezelni, mert nem lesz különben eredménye.

Lassan már a harmadik generációról beszélhetünk, akinek nem jutott munka az életükben. A gyerekeik úgy nőnek fel, hogy nem látják szüleiket naponta elmenni dolgozni kora hajnalban. A gyerek pedig hogyan megy el iskolába, ha szülei éjszaka „élnek”, és hajnalban fekszenek le, sokszor a gyerekekkel együtt? Pedig a vidéki ember, ha dolgozni vagy iskolába megy, akkor bizony már hajnalban kell elindulnia, hogy beérjen időben. Az elmúlt húsz évben mára már nemcsak a cigányok önfenntartó képességét számolták fel a gazdasági változások, hanem a többségi társadalom egyre nagyobb hányadának is. Olyan mechanizmusokat, olyan gazdasági konstrukciót kell megfogalmazni, ahol a társadalom tagjainak az önfenntartó képessége nem rendülhet meg tömegesen. Pedig könnyen belátható, hogy az ipari termelés sem fejlődhet évről évre sok százalékkal végtelen távlatokba. A sok kétség mellett a kormányzat eddigi strukturális változtatásai az állami akarat hatékonyabb érvényesülését biztosíthatják vidéken is. Az erőforrások egyenlőben és közel azonos színvonalon áramolhatnak le a „végekre”, hozzájárulva a területi fejlettségekből adódó társadalmi különbségek csökkentéséhez. A közmunkaprogramok hozzájárulnak ahhoz, hogy az egyén munkavégző képessége ne romoljon le arra a szintre, ahonnan már végkép nincs visszatérés a piacokonform munkahelyekhez. Az állami szerepvállalás nélkül elképzelhetetlen, hogy helyi szinten maguktól teremődnek olyan munkahelyek, ahol a cigányságnak is jut munka.

A cigányság felzárkóztatásának az első lépcsőfoka, ha munkát kap. Minden más csak ez után lehetséges, és hozhat eredményt. Ha munkát kap, reggel fel kell kelnie, s akkor a gyereke is elmegy az iskolába. Ha munkát kap, nem ül otthon, és nem gondol alko-

holizálásra és bűnözésre. Ha munkát kap, oda kell figyelnie az egészségére, kevésbé lesz beteg, nem terheli az egészségügy kasszáját. Ha munkát kap, fogyasztóvá válik, nem marad közpénzen eltartott, vélhetőleg adót fizetnek utána. Fogyasztóként pedig a gazdasági élénküléshez is hozzájárul. Ha nem változik semmi, megmaradunk a feneketlen hordóba öntött pénzek „eredményességénél”. A szórakozóhelyeken és az éttermekben tovább kesereghetünk a cigányság, de különösen a vidéki cigányság sanyarú sorsa felett, néhány pohár sör és az angolul dübörgő gépzene 120 decibeles zaja mellett. A többségi társadalom – különösen egy szűk, de annál hangosabb kisebbsége – pedig hitében megerősítve rázhatja továbbra is öklét gyűlölködve a cigányság felé.

A cigány értelmiségnek és a roma társadalom vezetőinek saját maguknak kell kiharcolniuk az esélyt, hogy az ígéretes lehetőségek tényleg megvalósuljanak. Ehhez vélhetőleg több generáció folyamatos erőfeszítése szükséges. Az lehet a megoldás a cigányság számára, ha teljes társadalmi összefogás jön létre az előítéletesség falának lebontására, és lehetőség teremthető a többségi társadalomba való felzárkózásra – az Európai Unió elvárásainak is megfelelően. ◀

Fázisrajz II. (papír, szén; 1996)

KATHY-HORVÁTH LAJOS hegedűművész, zeneszerző, a Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ igazgatója.